

УДК 37.(091)

ВПРОВАЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Людмила ГОРОХОВА (с. Микільськ, Кіровоградська обл.)

У статті запропоновано використовувати основи педагогічної системи В.О. Сухомлинського в період навчання в початкових класах для формування основних компетентностей. Основні елементи запропонованої педагогічної системи впроваджені та доповнені під час роботи з учнями початкових класів.

Ключові слова: В.О. Сухомлинський, освіта, навчальний процес, педагогічна система, педагог, учень, праця, трудове виховання, компетентність.

В статье предложено использовать основы педагогической системы В.А. Сухомлинского в период учебы в начальных классах для формирования основных компетентностей. Основные элементы предложенной педагогической системы внедрены и дополнены во время работы с учениками начальных классов.

Ключевые слова: В.А. Сухомлинский, образование, учебный процесс, педагогическая система, педагог, ученик, труд, трудовое воспитание, компетентность.

На сучасному етапі розвитку освіти у загальноосвітніх навчальних закладах виховання свідомого активного учня виступає однією з умов подальшого суспільного прогресу. Тому і перед школою, і перед сім'єю, і перед суспільством у цілому постає завдання виховання гуманної людини, яка у своїй діяльності рахуватиметься з інтересами інших людей, поважатиме особистість кожної людини. Вирішення цього завдання тісно пов'язане з формуванням гуманістичних цінностей особистості школяра. Яскравим прикладом розв'язання зазначеної проблеми є педагогічний досвід вітчизняного гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського, творча спадщина якого має велике теоретичне і практичне значення.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського багатопланова, вона зазнавала певної еволюції, постійно збагачувалася, поглиблювалася. Хоча він жив і творив у застійні часи, ставлення до його діяльності та ідей не змінилися. Його педагогічна концепція високогуманна і демократична, органічно поєднує класичну і народну педагогіку.

Педагогічну спадщину великого педагога пронизує ідея проектування людини. Для того щоб педагогіка виконувала таку функцію, вона має спиратися на психологічні знання, відійти від емпіричних узагальнень, у досягненні цілей навчання й виховання використовувати ціле покладання, моделювання, технологію активного перетворення педагогічної дійсності [1, с. 12]. Головною метою, є всебічний розвиток особистості. Його можна досягти залученням до різних видів діяльності, постійним і планомірним формуванням пізнавальних здібностей.

Важливим напрямом усебічного розвитку особистості, який необхідно враховувати при її проектуванні, є розумове виховання. В. Сухомлинський вважав, що розумове виховання потрібне людині не тільки для праці, а й для повноцінного духовного життя. Бути

розумним повинен і математик, і тракторист, тому в процесі навчання дітей треба спонукати до самостійної пізнавальної діяльності, до самоосвіти. Цю роботу слід розпочинати, формуючи в дітей допитливість, тоді навчання для них не стане тягарем. На його думку, дитина не може бути щасливою в школі, якщо їй там погано. Одна з його фундаментальних ідей звучить так: навчання повинно бути радісною працею.

У теперішній час у педагогічній науці проблема вияву творчого потенціалу, творча праця, творча діяльність, критерії творчості, творчий підхід до розвитку здібностей учнів набула широкого розголосу. В.О. Сухомлинський називає творчість «однією з ділянок педагогічної цілини» [3, с. 565]. Вважає, щоб її розорати на рівенькі риллі потрібна довга, копітка праця педагога-творця. «Справжній педагогічній творчості властиві риси дослідження, творчого узагальнення своєї праці», – відмічає наш видатний співвітчизник [4, с. 16]. Сам В.О. Сухомлинський був і залишився для сучасників взірцем креативності. Ця якість зумовила народження ним низки неповторних, оригінальних ідей, уможливила ряд педагогічних відкриттів, котрі донині дивують, викликають захват своєю простотою і, водночас, геніальністю.

Ідею перетворення освіти у важливу життєву цінність Сухомлинський тісно пов'язує з відсутністю чи наявністю в учнів інтересу до навчання. Він ставить вимогу, щоб навчання для учнів було радісною працею. Єдиним джерелом вогнику допитливості, жадоби до знань називає радість успіху у праці, а найголовнішим засобом досягнення цього вважав правильне оцінювання учнів. «Оцінка повинна винагороджувати працелюбство, а не карати за лінощі та нерадивість. Але не можна допустити, щоб оцінка балувала учнів, щоб не склалось легковажне ставлення до навчання. Дитина

мусить усвідомлювати оцінку як результат розумових зусиль».

Інтерес до навчання, загальний розвиток учня неможливі, якщо у класі нема інтелектуального фону – постійного обміну знаннями в класі між учнями, якщо програмний матеріал не спирається на велику кількість матеріалу позапрограмного. Важливим джерелом інтелектуального фону є розвиток захоплені школярів. Кожний учень повинен мати свій улюблений предмет, де він знає більше за інших.

У педагогічній спадщині Сухомлинського значне місце займають питання розвитку мовлення учнів у процесі вивчення предметів. Він писав: «У початкових класах, уже з перших кроків навчання найважливішим елементом знань стає слово, точніше, реальний, навколишній світ, який виражається в слові..., зробіть слово одним із найголовніших інструментів творчості» [4, с. 278].

Значним творчим відкриттям В.О. Сухомлинського стали уроки мислення, що проходили на лоні природи. Використовуючи поради великого науковця на сучасному етапі викладання, учні навчаються не лише спостерігати, а й думати, будувати систему причинно-наслідкових зв'язків та й описувати їх. Чи не є це творчим процесом, що створює момент щастя для дитини й вчителя?

В.О. Сухомлинський особливу увагу також звертав на створення «психо-педагогічної атмосфери у класі», щоб найголовнішим прагненням було бажання вчитися. Ще він наголошував, що без високої культури читання, немає справжньої розумової праці. Адже видів читання є дуже багато і кожен з них потребує вмінь, навиків, вправлення. Особисто я намагаюся творчо підходити до вирішення цієї проблеми.

На уроках української мови та читання приділяю вагомому роль творам В.О. Сухомлинського. Використовуючи їх, навчаю дітей мислити, фантазувати, бачити незвичайне у звичайному, завдяки яскравому емоційному забарвленню казкових образів. «Казка є тим різцем, який відточує найтонші риси індивідуального мислення кожної дитини і водночас розкриває дитячі серця назустріч одне одному» [1, с. 510]. На уроках читання діти в парах із задоволенням виконують такі види роботи: «Читаночки – з'єдналочки», «Сходинки – читаночки», «Ланцюжки», «Криптограми», «Дослідники», «Читаночки – переставлялочки», «Чарівні квадрати», «Котигорошко» та інші види роботи. Такі ігрові форми спрямовані на розвиток у дітей оперативної пам'яті, периферичного зору, на вдосконалення здатності вгадувати слова, наступні літери, на становлення взаємозв'язку

між словами, з'ясування значення незнайомих слів та виразів, на сприймання різних відтінків, на розуміння головної думки, на усвідомлення фактів навколишньої дійсності крізь призму прочитаного.

Під час розв'язання текстових задач у початкових класах створюю сприятливі умови для розвитку математичного мовлення учнів. Процес їх розв'язання містить чотири етапи: вивчення задачі, відшукування способу розв'язку задачі, розв'язання задачі, перевірка і відповідь задачі. На кожному з етапів розвивається той чи інший бік мовлення. Отже, процес розв'язання простих і складених задач розвиває в учнів і логічне мислення, і мовлення, яке має бути зв'язним, послідовним, обґрунтованим. Він повинен здійснюватися за досить активної розумової діяльності учнів, яке містить у собі різні логічні операції, починаючи з аналізу і закінчуючи висновком. «Я раджу вчителям: якщо хочете, щоб ваші вихованці були людьми мислячими, щоб струнка, ясна, логічно-послідовна думка виражалася в чіткому поясненні, тлумаченні – залучайте їх до праці, насиченої думкою, реалізуйте відношення і взаємозв'язки, системи знань у праці. Пам'ятайте, що праця – це не тільки практичні уміння й навички. Це передусім розумовий розвиток, культура мовлення й мови».

Уроки математики дають великі можливості для органічного поєднання роботи над питаннями культури мовлення з вивчення початкового курсу математики, що відображає педагогічні погляди Сухомлинського і його концепцію навчальної діяльності, згідно з якою мовленева культура є обов'язковою складовою розвитку учнів. Тому ґрунтовне вивчення і втілення в життя ідей Сухомлинського – обов'язок насамперед учителя початкової ланки освіти.

Значне місце в педагогічній системі В. Сухомлинського відведено проблемам трудового виховання школярів. На його думку, учні мають брати участь у найрізноманітніших видах праці: навчальній і продуктивній, короткотривалій і довготривалій, платній і безплатній, ручній і механізованій, індивідуальній і колективній, у майстернях і в полі. У статті «Гармонія трьох начал» він писав: «Трудове виховання – це, образно кажучи, гармонія трьох понять: треба, важко і прекрасно» [5, с. 3].

Важливу роль В. Сухомлинський також відводить естетичному вихованню підростаючого покоління, вихованню красою. Він пропонує використовувати красу природи, красу слова, музики і живопису. Ми повинні не тільки навчити дитину знати і розуміти мистецтво, а й сформувати в неї потребу

милуватися природою і творами мистецтва, навчити творити прекрасне, насолоджуватися прекрасним, створеним власними руками.

Значної уваги у своїй практичній діяльності і в теоретичних пошуках видатний науковець надавав проблемі дитячого колективу. Плануючи роботу з батьками, необхідно враховувати взаємодії дитини з живильною силою спільної праці школи і сім'ї. Важлива форма роботи з батьками – батьківські конференції, які мають показати існуючу практику фізичного виховання, пропагувати кращий досвід конкретних сімей, спонукати батьків до активнішої виховної діяльності. Доцільно на таких заходах демонструвати сімейні відеозаписи щодо організації фізичного виховання дітей з коментарями самих батьків, лікарів, спеціалістів, а також показові виступи учнів. Найулюбленішою формою учнів у виховних заходах – використання ігор. Гра супроводжує людину протягом усього життя. А для дитини I класу – це основний вид діяльності, за допомогою якого вона пізнає навчальний світ. Використання ігор на уроках активує такі процеси: сприймання, мислення, уяву, увагу та пам'ять. Використання дидактичних ігор та ігрових моментів робить урок цікавим, полегшує засвоєння навчального матеріалу, створює ситуацію успіху. Найпоширеніші ігри: змагання, вікторина, інсценізація. До найпоширеніших дидактичних ігор відноситься: «Слово заблукало», «Модельери», «Чарівний кошук», «Чарівні цифри», «Фотооко – що запам'ятав», «Хто зайвий і чому?», «Знайди помилку», «Зайчик – стрибаємо по буквах, складах». До найулюбленіших народних ігор відноситься: «Гори дуб», «Третій зайвий», «Пусте місце», «Чаклунчики». Вони допомагають розвивати у дітей кмітливість, наполегливість, спритність, моторність. Рухливі ігри стали як основним засобом формування спортивного характеру дитини, так і її фізичного виховання взагалі. Саме під час гри в людини виникають різноманітні позитивні емоції, які створюють у нервовій системі найкращі умови для формування найрізноманітніших рухових навичок і розвитку фізичних якостей.

Важливим моментом у вихованні дитини є система трудового виховання – положення про те, що праця дозволяє найбільше повно і яскраво

розкрити природні задатки і схильності дитини. Аналізуючи готовність дитини до трудового життя, потрібно думати не тільки про те, що він може дати для суспільства, але і про те, що праця дає особисто йому. У кожному учневі дремають задатки якихось здібностей. Ці задатки як порох: щоб запалити, необхідна іскра.

Розроблена В.О. Сухомлинським педагогічна система підтверджує те, що вона актуальна й тепер. Тож спадщина педагога – гуманіста була і залишається невичерпною скарбницею педагогічного досвіду і мудрості. Використання педагогічної системи В.О. Сухомлинського в період навчання в початкових класах дозволяє сформуванню наступні компетентності:

- комунікативна – здатність успішно користуватися усіма видами мовленнєвої діяльності у процесі спілкування;

- соціокультурна – уміння встановлювати соціальні контакти, адаптації підростаючого покоління до життя в українському соціумі, патріотичному й моральному вихованні, а також у формуванні почуттів толерантності до представників інших національностей, їхніх мов, культур;

- навчально-методична – здатність писати твори за тематикою, використовуючи інформацію запропонованих творів великого науковця, як за основу.

Вагомі думки, благородні почуття, по народному мудрі поради В.О. Сухомлинського сприяють професійному зростанню, надихають мене на пошуки нових методів роботи у початкових класах.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки / В.П. Кравець. – Тернопіль, 1994.
 2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т. 3. – С. 9-283.
 3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський Василь Олександрович. – К.: Радянська школа, 1976. – 654 с.
 4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський Василь Олександрович. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 669 с.
- Яровий М.А. Його вічний слід на землі / М.А. Яровий, А.І. Постельняк // Кіровоградська правда. – 1993. – № 69. – С. 3.